

NÄR
RÖSTERNA
TYSTNAR

Kunskapslyft om Förintelsen

FÖRDJUPNINGAR OCH INLÄSNINGSTEXTER

INLEDNING

FILMENS HANDLING

KOPPLING TILL SKOLANS STYRDOKUMENT

NÄR RÖSTERNA TYSTNAR

Obs!

Filmen innehåller bilder, filmsekvenser och berättelser som kan uppröra och det är därför viktigt att läraren först ser igenom filmen själv före visning och sedan är lyhörd för elevernas reaktioner för att avgöra om det behövs uppföljning eller personliga samtal efter filmen.

OM FILMEN

Filmen *När rösterna tystnar* bygger på boken *Flykten från ett folk mord* av Maria Vajta Klamer. Du kan se filmen hos [Utbildningsradion](#) (UR).

Filmen kan användas i samtliga av gymnasieskolans historiekurser men främst rekommenderas den för kurserna historia 1a och 1b. Den kan även användas i grundskolan och rekommenderas då främst för åk 9.

Målgrupp: ungdomar och lärare på gymnasiet

Filmen kan även användas på högstadiet, men rekommenderas från 15 år.

Ämne: Förintelsen, antisemitism, mänskliga rättigheter

Speltid: 38 minuter

Språk: svenska

Textad: ja

Produktionsår: 2021

Filmen är producerad av [Skaparkraft Film & Musikproduktion](#) i samarbete med [Riksorganisationen för fortbildning om Förintelsen](#) (RFF).

Läs mer och se filmen på www.riksff.se eller hos [Utbildningsradion](#) (UR).

LÄRARHANDLEDNINGAR

Riksorganisationen för fortbildning om Förintelsen (RFF) har utarbetat en lärarhandledning till *När rösterna tystnar*. Den är uppdelad i olika kapitel och teman med fördjupningsmaterial och inläsningstexter. Det finns även en lärarhandledning som är bearbetad och förkortad av UR:s pedagogiska redaktörer. Du hittar alla handledningar under [Pedagogiskt material](#) hos [RFF](#). Den förkortade versionen hittar du även [här](#).

Text: Björn Westerström, gymnasielärare i Malmö

Bilder: Andreas Gejke, fotograf, Skaparkraft Film & Musikproduktion

Pedagogisk rådgivning: Forum för levande historia

Formgivning: RFF

INLEDNING

Filmen *När rösterna tystnar* bygger på boken *Flykten från ett folkmord* av Maria Vajta Klamer. I lärarhandledningen finns en beskrivning av hur filmen kan kopplas till skolans styrdokument, en historisk bakgrund till Förintelsen samt fem förslag på fördjupande teman med övningar. Dessa teman syftar till att fördjupa elevernas kunskap och förståelse för det förflutna och i synnerhet för Förintelsen, men också att ge eleverna möjlighet att reflektera kring frågor om mänskliga rättigheter, vikten av demokrati, identitet och minoriteters utsatthet. Det är upp till läraren själv att välja vilken eller vilka fördjupningar som eleverna ska göra.

Före filmen är det bra om läraren har en genomgång av Förintelsen utifrån valda delar av den sammanfattning som finns.

De teman som läraren kan välja mellan är följande:

TEMA 1: JUDISK IDENTITET I POLEN

TEMA 2: ANTISEMITISM – HATET MOT JUDAR

TEMA 3: WARSZAWAS GETTO

TEMA 4: VÄRDET AV DEMOKRATI

TEMA 5: RÄDDARNA

I varje fördjupning ingår inläsningsmaterial som vänder sig till dig som är lärare och utifrån det kan du utveckla lektionerna. Naturligtvis kan texterna även läsas av eleverna, men det finns en risk att de upplever dem som svåra.

I en del av de övningar som finns till fördjupningarna ombeds eleverna att tänka sig in i människors situationer. Avsikten är att eleverna dels ska se vilken begränsande handlingsmöjlighet människor hade och vilka konsekvenser handlingar kunde leda till. Tanken är också att eleverna genom dessa övningar kan få syn på och formulera sina egna tankar och känslor.

Övningarna ger ingen kunskap i sig eftersom vi aldrig kan veta vad någon annan människa tänker, än mindre från en annan tid. I dessa övningar är det av extra vikt att du som lärare förklarar syftet för eleverna och belyser att vi idag inte kan veta hur människor kände och tänkte då.

LEKTIONSUPPLÄGG

För alla områden, utom för "Värdet av demokrati", föreslås ett lektionsupplägg som ser ut enligt nedan.

Lektionsupplägg för *Tema 4 – Värdet av demokrati* finns i inledningen till detta tema.

-
- ✓ En gemensam genomgång av valda delar av det kunskapsinnehåll som återfinns i temat. I fördjupningarna "Judisk identitet i Polen", "Warszawas getto" och "Räddarna" är det viktigt att betona enskilda aktörers upplevelse och roll.
 - ✓ Introduktion till övningsuppgifter.
 - ✓ Eleverna arbetar enskilt eller i grupp med uppgifterna.
 - ✓ Eleverna presenterar enskilt eller i grupp vad de kommit fram till.
 - ✓ En gemensam sammanfattning och diskussion efter elevernas redovisning.
-

FILMENS HANDLING

I filmen besöker en fiktiv Maria en skola för att berätta om sin bok och de människor som berättat sina historier för henne.

Maria berättar för eleverna om Deborah som hon möter i ett gravkapell. Deborah har begravt sin son Adam. Under tyskarnas ockupation av Polen levde hon i Warszawas getto tillsammans med Adam och sin man Władysław.

”Det är i den enskilda människans öde som vi kan förstå vår historia.”

Ur *Flykten från ett folk mord* av Maria Vajta Klamer

Deborah och Władysław lyckas smuggla ut sonen till en polsk kvinna, Helena, som tar hand om honom och gömmer honom. Deborah lyckas senare följa efter och genom att Helena tar emot även henne kan de överleva Förintelsen. Deborah har bevittnat hemska tragedier i gettot – svält och massavrättningar – och de följer henne för resten av livet.

Maria berättar också om Rebecca som av nazisterna sätts i koncentrationslägret Ravensbrück och om Samuel som tvingas till Sibiriens arbetsläger.

I skolan träffar Maria Kim som blir märkbart påverkad av Marias berättelser. Kim förstår inte hur människor kan behandla andra människor så illa. Hon tar kontakt med Maria och läser därefter boken.

En av de genomgående tankarna i boken och i filmen är att det främst är genom ”den enskilda människans öde som vi kan förstå vår historia” och att historia är mer än ”statistik och siffror”.

Detta är ett perspektiv som rekommenderas för den lärare som tänker använda filmen. Förintelsen drabbade så oerhört många människor och det är naturligtvis viktigt att omfånget av denna katastrof framstår i sin helhet för eleverna, men det är svårt att förstå verkligheten bakom siffror och generaliseringar om inte vi också ser händelseförloppen utifrån de enskilda människornas upplevelser och erfarenheter.

Filmen innehåller bilder, filmsekvenser och berättelser som kan uppröra och det är därför viktigt att läraren först ser igenom filmen själv och varnar eleverna före filmvisning.

INLEDNING

GRUNDLÄGGANDE VÄRDEN

Att använda filmen *När rösterna tystnar* i undervisning kan motiveras i skolans styrdokument. I läroplanerna för grundskolan (Lgr11) och gymnasieskolan (Gy11) kan vi i första kapitlet läsa följande:

Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

[...]

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som utbildningen ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.

Skolverket

Det kanske kan te sig märkligt att en film om folk mord och diktatur skulle kunna motiveras i skolan med ovanstående text. En av Nordens tongivande historiedidaktiker Bernard Eric Jensen menar att "[n]är människor vill ta lärdom av vad som har skett i det förflutna gör de det genom att sammanlänka dåtid, nutid och framtid. Detta gäller såväl positiva som negativa exempel, men det är det sistnämnda som är viktigast" (Jensen 1997). Genom att tydligt se vad Jensen uttrycker som "erfarenheter, handlingar och förlopp som man för allt i världen inte vill se upprepade" förstår vi tydligare vad det är vi vill se i stället.

I studiet av Förintelsen blir demokratins värde tydligt. Förintelsen hade inte kunnat ske i en demokrati med fungerande yttrande- och tryckfrihet där politiker och tjänstemän granskades, där oppositionen hade full insyn i vad som pågick. Nazisterna var därför tvingade att först avveckla Weimarrepublikens författning innan de fullt ut kunde förtrycka den judiska minoriteten och förbereda för krig. Det blir också tydligt vilket ansvar staten har att se till att etniska, språkliga och religiösa minoriteter skyddas.

FÖRSTÅELSE OCH MEDMÄNSKLIGHET

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Skolverket

I filmen lyfts de enskilda människorna i historien fram så att vi utifrån deras erfarenheter kan möta det förflutna. När elever möter Förintelsen och folkmord konfronteras de ofta med offren enbart i form av apatiska fångar som fråntagits sin identitet eller som döda kroppar. Hårt sagt skulle vi kunna säga att vi i den här typen av undervisning får möta offren som förövarna såg dem och också vill att de som kommer efter ska se dem. Vi ser dem utan mänsklig värdighet. I filmen får vi i stället möta offren som individer, och inte som siffror och generaliseringar. Det här perspektivet är viktigt för att elever ska förstå det förflutnas realitet och för att de ska utveckla vad som kallas *historisk empati*.

SKOLANS MÅL ÄR ATT VARJE ELEV

- kan göra medvetna ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde och integritet,
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa människor,
- kan samspela i möten med andra människor utifrån respekt för skillnader i livsvillkor, kultur, språk, religion och historia,
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen, och
- visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv.

Skolverket

Syftet med filmen är att den ska väcka lust att lära och diskussioner som med lärarens hjälp kan leda till att eleverna förstår hur viktigt det är att ständigt vara vaksamma på att demokrati hålls vid liv. Den amerikansk-judiske sångaren Daniel Kahn har sjungit att frihet är ett verb, någonting vi ständigt måste ta, bygga och bli, och det är en insikt som är viktig för eleverna. Vi kan inte ta vår demokrati för given för den kräver ständig uppmärksamhet och arbete.

I filmen lyfts vikten av att ha mod att gå utanför den egna gruppen, att ta ansvar för även de som kan upplevas som främmande. Om vi ska fungera som ett samhälle krävs det att vi kan se förbi de kulturella, språkliga och etniska skillnader som finns och se medmänniskan i den andre och därigenom förstå att vi har ett ansvar för den andre.

HISTORIEÄMNET I GRUNDSKOLAN (ÅK 7–9)

KURSPLAN FÖR HISTORIA

Undervisningen ska stimulera elevernas nyfikenhet på historia och bidra till att de utvecklar kunskaper om hur vi kan veta något om det förflutna genom historiskt källmaterial och möten med platser och människors berättelser.

Skolverket

Detta gestaltas i filmen med hur Kim när hon i skolan får höra Maria berätta om bland annat Deborah blir intresserad av att lära sig mer om Deborahs tid och varför människor kunde agera som de gjorde. Kim vänder sig till Maria för att få svar på frågorna kring hur människor kunde agera som de gjorde. Genom att söka svar kring människors beteende i det förflutna utvecklar vi ”förståelse för att varje tids människor måste bedömas utifrån sin samtids villkor och värderingar” (Skolverket). För att förstå grymheterna behöver vi lära oss mer om den tid Förintelsen utspelar sig under (mellankrigstiden och andra världskriget). Denna period ingår i det centrala innehållet för grundskolan (åk 7–9).

Den förmåga som eleverna främst kommer att arbeta med är förmågan att ”använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer” (Skolverket).

HISTORIA 1a och 1b I GYMNASIESKOLAN

De två förmågor som framför allt är aktuella i samband med arbetet med filmen är följande:

Kunskaper om tidsperioder, förändringsprocesser, händelser och personer utifrån olika tolkningar och perspektiv.

Förmåga att använda en historisk referensram för att förstå nutiden och för att ge perspektiv på framtiden.

Skolverket

Naturligtvis kan ytterligare förmågor tränas, om läraren på egen hand plockar fram och anpassar materialet för detta.

Filmen kan naturligtvis användas i samtliga av gymnasieskolans historiekurser men främst rekommenderas den för kurserna historia 1a och 1b. Filmen kommer då in i samband med följande centrala innehåll:

CENTRALT INNEHÅLL

HISTORIA 1a och 1b

Industrialisering och demokratisering under 1800- och 1900-talen i Sverige och globalt samt viktiga globala förändringsprocesser och händelser, till exempel migration, fredsträvanden, resursfördelning och ökat välstånd, teknisk utveckling, internationellt samarbete, mänskliga rättigheter och jämställdhet men också kolonialism, diktaturer, folkmord, konflikter och ökat resursutnyttjande. Långsiktiga historiska perspektiv på förändrade maktförhållanden och olika historiska förklaringar till dem.

Skolverket

Optimalt är om filmen visas i samband med undervisning kring andra världskriget och Förintelsen, men så länge läraren ger eleverna en tydlig bakgrund kan den användas när som helst under kursen.

Det första temat ger läraren en unik möjlighet att undervisa om judisk identitet, historia, språk och kultur. I Sverige har judar status som nationell minoritet. Skolverket menar att lärare ”som undervisar elever i grundskolan ska ge alla elever kunskap om minoriteternas historia och kultur” och att elever i gymnasieskolan ska ges ”kunskaper om de nationella minoriteternas (judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia” (Skolverket).

Riksorganisationen för fortbildning om Förintelsen (RFF) har utarbetat en lärarhandledning till *När rösterna tystnar*. Den är uppdelad i olika kapitel och teman med fördjupningsmaterial och inläsningstexter enligt följande:

- Inledning. Filmens handling. Koppling till skolans styrdokument.
- Förintelsen – En historisk bakgrund.
- Tema 1 – Judisk identitet i Polen.
- Tema 2 – Antisemitism. Hatet mot judar.
- Tema 3 – Warszawas getto.
- Tema 4 – Värdet av demokrati.
- Tema 5 – Räddarna.

Lärarhandledningen finns även i en version som är bearbetad och förkortad av UR:s pedagogiska redaktörer. Du hittar alla handledningar under [Pedagogiskt material](#) hos [RFF](#). Den förkortade versionen hittar du även [här](#).

Du som är lärare får fritt kopiera lärarhandledningarna, distribuera dem digitalt och visa dem i samband med din undervisning. När lärarhandledningarna eller delar av innehållet används på olika sätt ska den ideella upphovsrätten iakttas.

Filmen finns även med engelska undertexter på Vimeo. Kontakta kansli@riksff.se för inloggningsuppgifter.